

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује
А. БЕЛИЋ

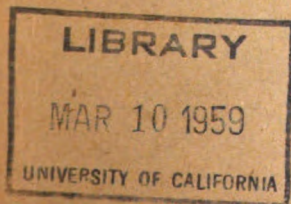
уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Блажа*
(Скопље), *д-ра Нахиџгала Рајка* (Љубљана), д-ра *Павловића Миливоја* (Нови Сад),
д-ра *Стевановића Михаила* (Београд), д-ра *Томановића Васа* (Скопље),
д-ра *Хрстије Мајна* (Загреб)

XXII КЊ. 1—4 ^{16.}

JUŽNOSLOVENSKI FILOLOG

БЕОГРАД
1957—1958

ДРУГО „ПОСЛАНИЈЕ“ СВЕТОГОРСКОГ ПРОТЕ ГАВРИЛА УГАРСКОМ КРАЉУ ЈОВАНУ ЗАПОЉИ (ИЗ 1534 ГОД.)

Рукопис Народне библиотеке у Београду бр. 404 из XVII века (изгорео 1941 год.) садржавао је преписку на српскословенском језику између угарског краља Јована Запоље и светогорског проте Гаврила. Њу је изазвала појава Лутера („Луфтора“), „пророка“ и „философа“ који је „победио немачку земљу“ и коме у угарској земљи „многи приступише и његово учење примише“. У рукопису је било краљево „посланије второје“, које је, по краљевом налогу, писао и потписао логотет Лацко „от Мацешти“ у Будиму 1533/34 год. Од Гавриловог „одговора“, [од његовог „посланија другог“, није било свршетка. Прво краљево писмо и „првоје слово писанија“ Гавриловог само се помињу. За ту ранију Гаврилову „епистолију“ каже се да је стављена у краљеву ризницу.

Преписку је забележио Љуб. Стојановић у своме штампаном *Кашалогу Народне библиотеке у Београду* IV, 1903, 341, а објавио је С. Матић у *Богословљу* IX, 1934, 6—17. Упоредо са оригиналним текстом Матић је дао свој превод на данашњи наш књижевни језик.

Запоља је био нашега порекла. Њему се, како казује његов секретар Ђорђе Сремац из Сремске Каменице (писао око 1545 год.), наши људи обраћали на српском — „*verba Traciana dicebant*“ (Ј. Ђорђевић, *Ђурђа Сремца књига о пројасли краљевства мађарског*, *Летопис* МС 98, 1858, 30, 37, 42, 43). Сачувана је његова преписка на српскословенском из 1537 год. са смедеревским санџак-бегом Мехмедом Јахијапашићем и са његовим хеџајом Ферхатом (три писма — код Ф. Миклошича, *Monumenta serbica*, 1858, 553—556 и Љуб. Стојановића, *Старе српске повеље и писма* I, 2, 1934, 484—486).

Гаврило је био Рус по пореклу. Презивао се Мстиславич (Славјанский сборник, 1947, 193). Још као светогорски јеромонах

и нотарије саборне цркве Протата у Кареји превео је *Вспоминалије Св. Горе Аџонскије глагољемо ошчшво* (Споменик 56, 1922, 32). То је историја постанка Св. Горе — *Τὰ Πάτρια τοῦ Ἁγίου Ὁρους* (изд. грчког оригинала *Νέος ἑλληνομνήμων* IX, 1912, 116—161, 209—244). Био је светогорски прота у три маха: од 1515 или 1516 до најдаље 1520, од краја 1525 до најдаље 1528, 1533/34 и нешто раније (*Споменица Ил. Руварцу*, 1955, 125—126). Написао је као прота, између 1517 и 1519 год., *Живош Нифонов*, који постоји у словенским, грчким и румунским рукописима (N. Popescu, *Nifon* II, 1914, 22—23). П. А. Сырку је мислио да је оригинални текст на словенском (*Очерки изъ исторіи литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ въ XIV—XVII вѣкахъ*, 1901, ССLII), а К. Јиречек је налазио да је био на грчком (*Историја Срба* II, 1952, 374). Нифон је био син Манојла, тобоже албанског племића и дворанина деспота Ђурђа. Рођен је на Пелопонезу између 1435 и 1440 год. Пре монашења се звао Никола (*ibid.*). Бавио се преписивањем књига (*Аџонскій паџерикъ* II, 1897, 127, 130). Био је митрополит солунски (1484—1486) и у два маха патријарх цариградски (1486—1488, 1496—1498). Ишао је у Влашку на позив војводе Радула IV да уреди Влашку цркву (1504). Повукао се на Св. Гору (К. Јиречек, *op. cit.* 374). Тамо је био с њим наш поп Пеја, писац житија и службе Ђорђа Кратовца. „Аз самовидц бих Нифона патријарха — каже поп Пеја — и с њим јадох и пих на трапезе јего и беседовах“ (*Гласник СУД* 40, 1874, 125). Умро је 1508 год. (К. Јиречек, *op. cit.* 374). Гавило је и преводио с грчког. Од њега имамо састав *О служби над умрлим у велику недељу*, који он „преписа от греческаго на словенски језик“ изгледа још као прота (Т. Бурковић, *Хиландар у доба Немањића*, 1925, 76), Други један литургичан спис, *Устав за свешћенике при спремању за службу*, превео је „от грчкије књиги в србскују“ 1534/35 год. (П. А. Сырку, *op. cit.* ССL—LII; М. Филиповић, *Манасџир Возућа*, 1940, 30). Тада је био „прои (бивши) прота“. Имамо два његова грчка натписа. Један се односи на живописање капеле Претечине у саборној цркви Протату (из 1525/26), а други је на икони св. Димитрија, Ђорђа и Теодора у самој тој цркви (G. Millet, J. Pargoire et L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes du Mont Athos* I, 1904, 3, 11).

Свршетак Гавриловог другог „посланија“ нашао сам у Синтагми Матије Властара, која је писана 1558 год. у Кареји, у Пиргу Св. Саве, а за тадашњег хиландарског игумана Силивестра, доцнијег (већ 1559/60 год.) митрополита рашког. Тај је рукопис

у збирци Цетињског манастира (бр. 56). Описао га Д. Вуксан, Зборник за историју Јужне Србије и суседних области I, 1936, 211—212. Упор. моје напомене у Историском часопису II, 1951, 334—335.

И рукопис Народне библиотеке био је из Хиландара. Тамо је био још 1719 год., јер те године, 21 новембра, на њему пише запис јеромонах Арсеније из манастира Гргетега у Фрушкој Гори (С. Матић, *Опис рукописа Народне библиотеке*, 1952, 263).

Два некадашња хиландарска рукописа не само да се допуњују, већ једним делом и поклапају. Тако се донекле може да врши упоређивање текстова. Сем ситних, већином правописних разлика, из цетињског рукописа је изостала једна реченица: „И паки, што рече апостолом својим о обетованији светаго духа: седете в граде јерусалимске дондеже облечете се силоју с више“. У београдском је писало „Калур“ (на два места), док је у цетињском правилно „Карул“.

Баш тај досад непознати свршетак Гавриловог другог „посланија“ претставља најзанимљивији део преписке. Гаврило је изгрдио Лутера како је најбоље знао и умео, али он, у својој конфесионалној пристрасности, није хтео да остави на миру ни католичку цркву. Изнео је све што је најружније чуо о њој. Испала је читава прича о папама Петру Гугњивом (Муцавом), блуднику и препредењаку, и Стефану, жени која је постала папом и породила се за време богојављенске процесије. Крајње подругљиво, али веома живо и на начин који ствара трајни утисак, објашњено је зашто католички свештеници не носе бркове и браду и како је папа стекао и световну власт. То, наравно, није историја, већ црквено-политички памфлет. Мало је чудно што потиче од црквеног достојанственика и што је упућен једном краљу, који је желео „некоја ученија от светих писанија“. Али преко тога ми врло родо прелазимо, задовољни што имамо из XVI века један текст који је борбен и саблажњиво слободан. Не може бити никакве сумње да опис испитивања папине мушкости јако одуздара од осталог садржаја старих наших рукописа. Само не треба заборавити да у њима сличних ствари ипак има, иако се на њих често не наилази (нпр. у преводу Зонарине хронике — *Starine JA XIV, 1882, 132—133*).

Овде објављујем све што од Гавриловог писма садржи цетињски рукопис. Доносим и онај део који се налази и у београдском рукопису. У прилогу су фотографски снимци. Издање текста одговара ред по ред тексту на снимцима. Са стране су

обележени листови и стране рукописа. Скраћенице су разрешене, тако да је у заградима онај део речи који је био изостављен приликом скраћивања. Исправио сам очигледну писарску погрешку: *моимодеш* место *мимоцдеш* (л. 11а ред 8 одозго). Интерпункција је онаква каква је у рукопису. Знаке изнад слова сам изоставио. Код личних имена и географских назива стављао сам велика слова.

Од оног места на коме се прекида текст у београдском рукопису (и, наравно, у Матићевом издању), од л. 11б реда 10 одоздо цетињског рукописа, одговор проте Гаврила гласи у преводу:

„(И ово разумевши остали патријарски, велим Константина града и александриски) и антиохиски, [и] јерусалимски, исписаше их из поменика својега, и од седмих сабора васељенских клетву на њих положише, и одлучише их од саборне цркве православне. А потом беше папа у Риму Петар Муцави, који је блудник. Њега рига [‘рѣѣ] римски видећ својим очима. И уреза њему пола брка и пола браде и изагна [га] с престола. А он поставши смеран моли ригу да га остави до 40 дана да се покаје топло и тако преда престо. Што и би. И тако у затвору куле, хранивши голуба, научи га из уста пити воду и у ушима зобати пшеницу. А по 40 дана моли ригу да нареди да се затруби, да се сабере сав град и да слуша речи папине. А папа се с окна куле свима јави и голуба испустив да виде сви. Голуб научен пође у ухо његово зобати пшеницу и у уста пити воду. А тај са куле сиђе и свему народу рече: Да ли нешто на кули видесте? И сви рекоше: Видесмо пресветог духа као голуба који говори теби у ухо и у уста. И молимо те кажи нам то што ти је говорио. И рече им: Узмите сви по камен у руке. И узеше. И рече им: Тако говори дух свети да убијете ригу. И убише га. И рече: Тако је угодно богу да буде папа и рига један. Што и би. И отад престаше цареви у Риму. И да немају папини свештеници бркове и браду, као и он. А после овога имаше девицу на име архијакона Стефана. У мушким [хаљинама] одевену. И с њом је блуднично. А по смрти његовој би наследник његов Стефан папа. Догоди се на Богојављење, оде на Тивер реку да освети воду по црквеним прописима. И тамо Стефан папа роди дете. И би свима јавна поруга. А отад у Риму не свете воду на Богојављење. И онога кога хоће да поставе за папу проматрају да ли је мушкарац, и обилазећи око њега говоре народу: машкула, машкула. И тако постављају папу. И због пастира римске цркве који тако раде;

као и [због оног што] садашњи ваш учитељ Лутер учи, што и сами сведочите пишући нам о његовим безбожним учењима; и због таквих пређашњих и садашњих учитеља и пастира, њихову [цркву] за коју кажете да је некад била мати црквама, кћери њене, православне цркве, видевши ову прокажену, одбегнуше од ње и одгурнуше као гњоо уд, као ону која не чува предање закона светих апостола и богоносних отаца седам сабора васељенских, који предаше с римским папама православним, васељенским црквама, једино да држе исповедање православне вере, које је: Верујем у једнога Бога. Као што ми и сада држимо и остала предања светих апостола и богоносних отаца са седам васељенских сабора. И стојимо на здању које је на основу пророка и апостола и светих отаца, држећи њихово предање свом душом крепко и непоколебано право мудрујући и право верујући. И тако ми православни држимо, као што и казасмо од многих мало сабравши. Јер ако бисмо хтели подробно све писати вам, многи предели римски не би могли сместити написане књиге. Но предадосмо крај писму. У славу оца који је без почетка и сину који је савечан и светоме духу који од оца исходи, јединосушну тројицу којој се треба клањати и коју треба славити у бесконачне векове вековима. Амин. Амин. Амин“.

Гаврилово друго „посланије“ није датирано. Оно је одговор на крајево писмо из 1533/34 год. Како га Гавило пише као прота, а већ 1534/35 год. био је „прои (бивши) прота“, значи да је писано или крајем прве или почетком друге године. Те две године су уствари по византиској ери: 7042 и 7043. Овде су претворене у године по нашој ери. Почињале су, према томе, 1 септембра, а завршавале се 31 августа. Крај прве године пада у пролеће и лето 1534, а почетак друге у јесен 1534 год. Одатле излази да је Гаврилово писмо писано у пролеће, лето или јесен 1534 год. Треба најпре мислити на пролеће 1534 год., јер други прота, Гаврилов наследник, обнавља храм у Протату 1534 год., што вероватно треба разумети пре 31 августа (Starine JA 43, 1951, 95).

На крају обраћам пажњу на облик *Карул*, на израз *машкула* и на **▲** и **Ж** у речима: **вса свѣти** (л. 116), **имашѣ** (л. 12а).

л. 11а до сѣда Х(ри)с(то)ва шклат(а)еминъ и ми. и въ второе прише-
 ствїе ег(ѳ) тогда
 вѣрных(ъ) д(оу)ше изыдѣт(ъ) въ свѣтнїе Х(ри)с(то)во, и
 станѣт(ъ) ѡ дѣснѣю его,
 а невѣрнїи и [е]ретики ѡ шбю. и праведнїи възпримѣт(ъ) вл-
 (аго)с(ло)венїе
 и ѡготованное намъ ц(а)рство ѡт(ъ) искони мира. а невѣрнїи и
 мнѣ-
 ще с(ѳ) вѣрни држеще же оученїа еретичьска, възпримѣт(ъ)
 проклетїе и оуготованное огненное мѣченїе дїаволъ и агг(ѳ)-
 лом(ъ)
 его, яко ж(ѳ) г(лаго)леть Х(ристо)с(ъ) в(ог)ъ въ еван-
 г(ѳ)ли своем(ъ). и пакы г(ла-
 аго)леть снѣ вса
 оубѣраю, н(ѳ)во и земли мнмондет(ъ) словеса же мои не имѣт(ъ)
 прѣкти снѣ ѡ выше ѡписанїх(ъ) титѣлах(ъ) извѣстнїхомъ
 вамъ ѡт(ъ) в(ѳ)жстевых(ъ) писанїи ѡт(ъ)вѣти. и пакы ѡже
 въпрашат(ъ)
 свѣтлоє ти краювѣство да дами ѡт(ъ)вѣтъ ѡ римско[н] цр(ъ)-
 кви.
 нь сїа выс(тъ) нѣкогда м(а)ти цр(ъ)квемъ по іер(оу)с(а)-
 л(н)мскои цр(ъ)квы, гда
 выс(тъ)
 въ единствѣ съ православными патрїар(х)и. единъ во
 тѣк(мо) іер(оу)с(а)л(н)мскою с(ѳ)тою цр(ъ)ковь имену-
 ст(ъ) в(ѳ)жстеноє писанїе
 м(а)ти цр(ъ)квемъ. яко же Исаяма прор(ѳ)ком(ъ) г(лаго)леть
 д(оу)хъ с(ѳ)тнїи, ѡт(ъ)
 Сїѡна изыдѣт(ъ) закон(ъ) и слово г(ѳ)с(под)не изъ іер(оу)-
 с(а)л(н)ма яко же и выс(тъ).
 тако
 и въ еванг(ѳ)лии верѣшеши достовѣрїенїше свѣд(ѣ)тел(ѳ)ство.
 нде ж(ѳ)
 роди се Х(ристо)с(ъ) в(ог)ъ нашъ въ властїи іер(оу)с(а)л(н)-
 метѣи въ Бѣлѣемѣ.
 распѣт(ъ) же се за грѣхы наши и погребен(ъ) выс(тъ) и въз-
 крес(ѳ) из(ъ) мр(ъ)твехъ
 и чюд(ѳ)са теораше и оучаше законѣ своемъ. и на н(ѳ)в(ѳ)са
 възыде ѡт(ъ)тѣд(ѳ).
 и агг(ѳ)лы при възнес(ѳ)нїи его ркоше ап(ѳ)ст(ѳ)олам(ъ) его.
 мѣжїе галїе-

исцѣи что стѣте зрѣше на н(с)во. его ж(с) видите възходяща
 на н(с)во съ тѣлом(ь) тако пакы приндет(ь). сѣдѣса съвѣшше сѣ въ
 Іер(оу)с(а)л(и)мѣ
 а не въ Римѣ, яко ж(с) и един(ь) шт(ь) с(в)етыхъ Іоанне
 Дамаскун(ь), пѣсино-
 писаць цр(ь)ковныхъ. послѣдѣе прор(о)ком(ь) и е(в)анг(е)лію
 г(лаго)леть, пою въ
 пѣснехъ(ь) цр(ь)ковныхъ(ь). радоуи сѣ ѿише с(в)етымъ м(а)ти цр(ь)к-
 замъ(ь) в(о)жѣе жнаницѣ.
 ты во принют(ь) прѣжде вставленіе грѣхомъ(ь) възскр(ь)сеніа радї
 Х(ри)с(то)ва. ри-
 мска же цр(ь)ковь далече шт(ь)стѣнт(ь) и(ы)нѣ шт(ь) здраваго
 ѹченїа съ ско-
 мани ѹчители. яко ж(с) и сами пишете въ намъ(ь) сѣдѣ(ѣ)
 тѣлствѣюще.
 и прор(о)комъ(ь) во г(лаго)леть в(о)гъ ѡ снхъ(ь) мнѡшїи пастырѣ
 посмрадише

л. 116 вниградъ(ь) мон. и да вѣсте како шт(ь)цѣпи сѣ шт(ь) въсе-
 люн'скихъ(ь) цр(ь)квѣ
 православныхъ(ь). и н(ы)нѣ равно не дрѣжитъ(ь) ни ѡ постехъ(ь) ни
 ѡ правилехъ(ь)
 цр(ь)ковныхъ(ь) ни въ исповѣданїи ни въ кр(ь)щенїи ни въ
 лут(оу)ргїи ни въ
 хлѣбѣ(ь) еже прѣдѣсть Х(ри)сто(с)ъ(ь) в(о)гъ въ тѣло свое ни въ
 поклоненїихъ(ь).
 слыши ѡ семъ съ ѡпаствомъ(ь). на всѣхъ(ь) во с(в)етыхъ(ь)
 седмьхъ(ь) свѣрехъ(ь)
 възсѣлюн'скихъ(ь) вѣхъ(ь) папы римстїи съ прочими патрїархи.
 и ѡ всѣхъ(ь) снхъ(ь) выше писанїихъ(ь) титѣлахъ(ь) дрѣжахъ, едино-
 славе-
 ще с(в)етоу трѣицѣ и единомоудрѣствѣюще ѡ всѣмъ(ь) яко же
 и на седмьмъ свѣрѣ вѣше папа римскыи Андришн(ь). и потомъ(ь)
 вѣше иконобор'ство въ Кон'стантине градѣ. и папа Лио
 видѣвъ насилос(ть) шт(ь) иконоборныхъ(ь) ц(а)рь, призва шт(ь)
 вѣнѣтр-
 нїе Фрѣгїи нѣкотораго Карѣла. и привед(с) оу Римь ц(а)ра его
 постави. и съ шнѣмъ Карѣломъ(ь) приндоше в(о)гомрьскаго Яїоїа
 оученици, и Македонїа, и Яполитарїевы. и начше въ Ри-
 мѣ оучити яко д(оу)хъ с(в)етымъ шт(ь) о(т)ца неходитъ(ь) и шт(ь)
 с(ы)на, и постн-

ти еса сжеоти. и шпрѣснзкъ приносити въ тѣло Х(ри)с(то)во.
 а не
 хлѣвъ шкож(е) Х(ристо)с(ъ) предаде. и нна же мншгаа прѣдаше
 веза-
 конна и разератнше люд(и). и потом(ъ) папы снш приеше
 и цр(ъ)ковь в(о)жю растлнше и посмраднше и снш разѣмѣ-
 еши прочїи патрїар'си, г(лаго)лю Кон'стантина град(а) и александ-
 ндрьскы и антїохїнскы Іер(оу)с(а)л(и)мскы. исписаше ихъ
 ис(ъ) поменника своиг(о). и шт(ъ) седмых(ъ) сзворъ везеленї-
 скых(ъ) кастеѣ
 на них(ъ) положише. и шт(ъ) лоучнше их(ъ) шт(ъ) сзворншы
 цр(ъ)кве правосла-
 вныю. Потом(ъ) же еѣше папа ѡ Риме Петръ гѣгнншн, влѣ-
 дннкъ сы. его ж(е) рнга римскыи ендѣш своиа шчнма.
 и оуреза шмоу поль ѡса и поль влады и изгна сз прѣстола.
 шн(ъ) же смѣрнв(ъ) се моан рнгѣ да штавантѣ его до, ѡ д(ъ)нїи,
 да се покаст(ъ) тѣпле, и тако прѣдастѣ прѣстол(ъ) ежи и выст(ъ).

и тако

ѡ затворѣ стальпа ѡпнтав(ъ) голбеа и насуци его въ ѡста
 пнті водѣ, и въ ѡшн зовати пшеницѣ. по, ѡ, же д(ъ)нѣхъ

л. 12а моан рнгѣ да повелнт(ъ) въстроивнті да се сзверет(ъ) въсь
 град(ъ). и да

слышеть рѣчи папнны. папа же сз ок'на стальпѣ везем(ъ) шен с(е)
 и голоуѣа испѣстнвѣ ѡ ендѣнїе везем(ъ). голбе(ъ) же научен(ъ)
 понде

въ ѡхо его зовати пшеницѣ и въ ѡста пнті водѣ. та же
 сз стальпа сзннде и къ веземѣ народѣ реч(е). еда нѣчто на сталь-
 пѣ ендѣсте неси рикоше, ендѣхомѣ прѣс(е)т(а)го д(оу)ха шко го
 лоуѣ(ъ) г(лаго)люща ти въ ѡхо и въ ѡста. и м(о)лнм(ъ) те скажи
 нам(ъ) г(лаго)лан-

наа ти. и реч(е) нмѣ везмнте вси по камен(ъ) ѡ рѣкы. и везеши.
 и реч(е) нмѣ тако г(лаго)лють д(оу)хѣ с(в)етнн да повннѣте рнгѣ.
 и повнше

его. и реч(е) тако ѡгодно ест(ъ) в(о)г(оу) да вѣдет(ъ) папа и рнга
 едннѣ еж(е)

и выст(ъ). и шт(ъ)тоуд(оу) прѣсташе ц(а)рїе ѡ Риме. и да не
 намѣють папы

Іери ѡса и влады шко ж(е) і шнѣ. По снх(ъ) же нмаше дѣвнцѣ
 на нмѣ архїдїакона Стефана. въ моужскых(ъ) шдѣанѣ и сз
 нїю влоудеше. по сзмертн же его выст(ъ) намѣстннк(ъ) его
 Стефан(ъ) папа. по слоучаю же на Б(о)гошеленїе прїдѣ на Ти-

вер(ъ) рѣкоу вс(вс)тити воды по оуставоу. и тамо Стефан(ъ)
папа
 роди дѣте. и выс(тъ) всем(ъ) шеклюнно пороуганіе. шт(ъ)
толе же въ
 Риме на с(вс)теть воды на Е(о)гомекленіе. и его ж(е) хотеть(ъ)
поставити

папѣ, вшмотрають его естли моуж(ъ) и шеходѣше и г(лаго)лют(ъ),
 народѣ, машкоула машкоула, и тако с(тв)арают(ъ) папѣ.

и снце творещих(ъ) ради пастырен римскыѣ цр(ъ)кви. яко же
 и н(ш)нишни вашъ оучител(ъ) Дюфторъ зчитѣ. еже и сами
 свѣд(ѣ)тел(ъ)стебете пишѣще къ нам(ъ) его безвожна зченіа
 и такоуых(ъ) ради прѣждных(ъ) и н(ш)нишних(ъ) оучителъ
и пастырен.

их(ъ) же г(лаго)лесте нѣкогда вывешѣ м(а)ти цр(ъ)келам(ъ).
дѣщере же юе,

православных(ъ) цр(ъ)квен видѣше сію прокажимоу. шт(ъ)вѣ-
 гнѣше юе и шт(ъ)риноуше яко гниль оудѣ. яко несхрани-
 юща прѣданіа законнаго. с(вс)тых(ъ) ап(о)с(то)лъ и в(о)го-
носных(ъ) шт(ъ)цѣ

седми сворѣ вселюенскых(ъ), иже прѣдаше с(ъ) рим(ъ)скимн
папамн

православнымн. вселюен(ъ)ским(ъ) цр(ъ)келам(ъ). едино дрѣжати

л. 126 исповѣданіе православныѣ вѣрѣ. еже ес(тъ) вѣрѣю въ еди-
ног(о) в(о)г(а).

яко ж(е) мы и н(ш)ни дрѣжим(ъ) и проча прѣданіа с(вс)тых(ъ)
ап(о)с(то)лъ и в(о)гоносных(ъ)

шт(ъ)цѣ седми сворѣ вселюен(ъ)ских(ъ). и стонм(ъ) на зданн
соуше на ш-

сноканіи прор(о)къ и ап(о)с(то)лъ и с(вс)тых(ъ) шт(ъ)цѣ дрѣжѣще
прѣданіа ихѣ

в'сед'оу)шнѣо крѣпко и непотъкновеинно правомѣдрѣстебюще
 и правовѣрѣюще. и тако мы православны дрѣжимѣ яко же
 сказахом(ъ) шг(а) мншгыхѣ малаа свравше, понюже аще
вишом(ъ)

хотели подроенѣ вѣса писати вам(ъ). мншгы страны римскыѣ
 не възмогли выше възмѣстити писаніа книгѣ, нѣ прѣда-
 дшхом(ъ) коньц(ъ) писмѣ. въ славѣ ш(тъ)цѣ възначелномѣ. и

с(ш)ниѣ
 сьпр(и)сносѣшномѣ. и с(вс)томѣ д(оу)хѣ шт(ъ) о(тъ)ца нсхо-
дѣциомѣ.

единосѣшибю тронцѣ поклоншемѣ. и славымѣ въ безконшчныѣ
 вѣкы вѣком(ъ). амин(ъ). амин(ъ). амин(ъ).

R é s u m é

Ђорђе Сп. Радојичић

**La deuxième épître du protos du Mont Athos Gabriel
au roi de Hongrie Jean Zapolya (datant de 1534)**

Du commerce épistolaire qui eut lieu, en slavons-serbe, entre le roi de Hongrie Jean Zapolya et le protos du Mont Athos Gabriel, on ne connaissait, jusqu'à présent, au complet que la deuxième lettre du roi, que, par l'ordre de celui-ci, écrivit le logothète Lacko „de Macešti“, à Bude en 1533/34. La deuxième lettre de Gabriel était sans terminaison. Quant aux lettres par lesquelles la correspondance fut inaugurée, on sait seulement que la première réponse de Gabriel avait été gardée dans la trésorerie royale.

Cette correspondance, dans la mesure où elle nous était parvenue, se trouvait dans le manuscrit de la Bibliothèque nationale de Beograd, No 404 datant du XVIIe siècle. Ce manuscrit fut, malheureusement, réduit en cendres en 1941, avec la Bibliothèque tout entière, lors de l'attaque allemande de Yougoslavie. La correspondance fut publiée par S. Matić dans la revue *Bogoslovlje*, IX, 1934, pp. 6—17. Parallèlement au texte original y est donnée aussi la traduction en langue serbocroate moderne.

On n'ignorait point, même auparavant, que le roi de Hongrie Jean Zapolya, qui était d'origine yougoslave, faisait sa correspondance en slavons-serbe. On disposait de trois lettres adressées aux représentants de l'autorité turque dans le pays serbe conquis. Le protos Gabriel, de nationalité russe (son nom de famille était Mstislavitch) administrait à trois reprises la communauté monastique du Mont Athos dans la deuxième, la troisième et la quatrième décade du XVIe siècle. Il s'occupait aussi de travail littéraire. Il traduisait du grec en slavons-serbe. Ainsi avons nous sa traduction de l'histoire originelle du Mont Athos et deux textes liturgiques. Il écrivit la biographie de Niphon, une personnalité ecclésiastique importante des Balkans (il était métropolitain de Salonique de 1484 à 1486; deux fois patriarche de Constantinople, de 1486 à 1488 et de 1496 à 1498; ordonnait les affaires de l'église en Valachie, 1504).

Le roi Zapolya s'adressait au protos Gabriel à cause du mouvement réformiste de Luther qui s'était répandu en Hongrie aussi. Il demandait au protos de se prononcer, d'une façon critique, contre les vues théologiques de Luther. Tandis que cette correspondance était en train, Luther était encore en vie et développait sa pleine activité.

Cette correspondance représente, par conséquent, une source historique intéressante et d'une grande importance.

La terminaison de la seconde lettre de Gabriel que l'on publie ici, fut trouvée dans le manuscrit du monastère de Cetinje, No 56 datant de l'an 1558. De cette manière-là nous possédons à présent aussi la lettre complète de Gabriel. Malheureusement, elle manque toujours de date exacte, mais on peut, avec assez de certitude, l'attribuer à l'an 1534. Les dernières lignes de cette lettre étaient consacrées à l'église catholique. Dans le désir de l'humilier et injurier, on y expose les récits sur les papes indignes, Pierre le Bègue et Etienne. Le premier serait, d'après la lettre, débauché et rusé, tandis que l'autre serait une femme. Ces récits devaient, d'un ton railleur, expliquer pourquoi les les prêtres catholiques ne portent pas de moustaches! ni de barbe et de quelle façon le pape devint chef temporel. En outre, on s'y moque de l'élection même des papes en affirmant qu'à cette occasion on examine si le pape est du sexe masculin.

до духа величійми. и восторжеша стваи. Ето гла
в ерн дши и шд в ерн н е х в о . и ста м д е ш д е н д о . Е го ,
а м е в р н и и р и т и н к с ш д o . и п р д в е н и в о с т р и м д и т а к л e н i e
и д о т o в а н н o i н a ц р т в o i n e c o n n i m p a . а м e в р н и i n m e
ц i e в e р н и д р a t e ш e ж e y ч e н i a c p e t i n c o i c k , в o c t p и m d i t a
п р o c л e т и t и n o y g o c л o в a n n o e o г н e . и д e n e i e d i a b o l a x n a c л o
E г o , г a i c o c л e т a x c б a в e y a n c в o e . и г a i c k c л e t t a c k a c k
o y б p a e . и б o n y m a t o n n o u e c л o в e c a t e m o d a n i m d i t a
п р и c t и . c n a . e a i c k e c o п r c a d i n t i n t o b l a n . в e c t i n x a n d
в a m a ш e c k a m a n t i n c a d i n c a в i t i n . и п a c i c k a t e в e t r i m e
c a b t л o e t i n i c k a n в c t в o d d i n i c a в i t a c p i m c o c p i c e n .
и e c i a b i n c o g a m i n c p i c a m n o i c p i m c o n c p i c e v y . E c k a b i
в e c a d i n c t в c a t p a в o c л a d a m y m п a t p i a d x i . E d n a б o
t a m e . и a c p i m c o c o y c o c p i c o a n n e n o y e б e t t a m o e t i c a d i e
и t i c p i c a m . г a i c o k e i c e i e m e t p i c o c k e t t a d a c t a m . E
c i o m a n c a d i e c k e c л o в o г н e n . и c p i m c k a i c o k e n k y . т a c o
и a d e c k a i n c a b p o c e ш и д o c т o в e p e n n e c a в e t e c л e t t в o . и d e
p a d i c e x c б a m a m a в e c л a c t e n i e c p i m c o n v e c t i b e m o .
p a t e c k e c e a t x a i m a m e n o a r e c k e k i n o c i c e n . и p e c t a v y c o
и t i c a t в o p d i t e n o y d i e d i c o n d o e m . и n a n b a v v o c e c k o .
и a g a m a n d a x c e m i n e c o p e c o c e a t i d e c o . и d e k e c a i l e
и c i n c t o t o n t e c e c h v a d k o . E г o v i d a n t e в o c x o d e m o
n a d k o c o t t a o t a d i c o t t a c y n o i d e . c i a c a c b a m e c e a b i c p i m b
a m e v o n m e . г a i c o n e d i c o c t a r a i c a m d d i c e k y . т a k a o
п r i c a d i c p i c o v a m . п o c л e d e t p i c o i e v i i o c e t t a . n o i a v
т i e n e c p i c o v a m . p u n e c i o m e c t a m i t i c p i c a m e k e j m i c k .
т a k o p r i c e t p e c o c t a d a n n i e c k o v a c i c o c e n i a p a x v a . p r
m e i c a k e c p i c o v a d e t e c o c t o n n i d e c o d a a g o x e n i a c e c o
и m i d e n t e a n . г a i c o n e d i m i n i e t t e i c k a c a в e t e c л e t t a m e .
и p r i c a m o t c e t t a b o c i c k . и n e c i n p e c t a r e п a c t p a m e

аннографин. и да бже се исасоу ретисе шавселенисеи цркви
православны. и не равно мдрати ни в поесте ни в гдранат
црковамы и на в несповданн и на в ои рече ни и на вургин и на в
хлблв еже трдств хс б в аптл свое и на в бокалн гни
слыши с еемь сво пдство. на в ет бо стпы с емы с воре
в вселенисеи б хд паты римстн с о прочим пдпрдрхи
ис в ет сн в ише пнсидн тнт по д држхх. с днославе
ше стору три д и с днмоу рд ст в днше с в ет с аске
и на с еомь с воре б бше папаримскыи асуднн. и по то
б бше ико соборство в в сои спдмтине град. и папа лео
в ир в на снло ико соборны црв. при в а с в и н д пра
ни ф р д г и н и с о т о р о г о с а р д л а . и т р и в о у р н и х ц р а с о
п о с т а в . и с в о т в м а с a r d l o т р и ц о ш е б г о м р в с с o g o r i a
оученици. и на с е д о н i a . и на полн арныи. и на ч е ш е в з р и
м о у ч и т н а с о д х с т в и ш о ц н е х o d и и с o s t a . и по с н
т и в с a с ж б o t t i . и с в р e n o i c a п р и в о с т и т i n в г r e b l o u x o . а п e
х л б o t в н а с o x c т р e д н e . и н а д ж e м н e c a d п o б u d ш e к e s d
к o m n a п р a в a t t i ш e л i o . и т o t t o п a t t a c n i a т р и н ш e
и ц р с o в e б ж i o р d c t a n i ш e и т o c m p d n i ш e . н e n t a r a d i o
в ш e т р o x i n п a n p i d r e n . с л o t c o n c t a n t i n n a г r a и л e z a
д р в e c e i . и л i t t e s u i n c a i . e r a m c e i . и т e n a ш e н x
и с т o м e n i c a c в o e . и с o c e m y c o t o r a в с e л e n i c e i . л e t a d
п a m i t o л o ж и ш e . и и л o u ч и ш e и с o c o b o n a n e ц р к в e п р a в o c л
e n a k . П o t o м ж e б б ш e т a n d r i m e t e z o г o t n a y m k l a
a n n i c s y . e b o r i g a р и m e c k y и в и д e в с в o i m o u ч n a .
и о у р e d e m o u t o л e d a i n o л e b p a m y и n s n a c o t p e c t o л a .
c o л ж e c m t p и в e e m o n r e d a c o t i n t a c o r o m . a n n i .
d e e п o c a e t o b l e . и т a c o t p d c t a в t p e c t o e ж e n e k y . и т a c o
d e a t в o r d e т a n t a d e n i t a г o л o в o i и н o u ч и e г a в o b e t a
t n i t i n v o d . и в o b i m z o t p i t i ш e m n u b . п o . m . ж e r e n e

и сиѣ шѣ до повели въспредомати мѣсе събере въ сѣра. и да
 слашете рѣи припы. папа же съосма слашѣд ѡ сѣмъ и
 иа до оудъ иудстѣи въ нѣвѣтѣ въ сѣ. то да же мѣдоучестоудѣ
 въ дѣстѣ за рѣи и шѣ иудѣ и въ дѣстѣ и ипѣи водѣ. и та же
 сѣсѣла иа сѣиудѣ и шѣ вѣсѣ мѣ народѣ рѣ. да и шѣ о мѣ слашѣ
 иа вѣсѣтѣ. и въ рѣкоше. въ рѣкошѣ прѣсѣ гѣмъ да гѣсѣо гѣ
 лоу гѣи оца ии въ дѣо иа вѣсѣта. иа мѣ и шѣ сѣа жѣи гѣ сѣа
 мѣ и шѣ. и рѣи мѣ въ дѣи шѣтѣ вѣи по мѣсѣ дѣрѣсѣ. и въ сѣмѣ
 и рѣи мѣ гѣ сѣо гѣи гѣтѣ дѣу сѣи гѣи рѣи гѣи и шѣ рѣи сѣ. иа шѣи шѣ
 сѣо. и рѣи гѣ сѣо гѣо мѣ сѣо у дѣ вѣ и папа и рѣи гѣ да и шѣ сѣ
 иа шѣ. и сѣ шѣ оудѣ прѣвѣтѣ шѣ рѣи шѣи. и рѣи и шѣ о вѣ сѣла шѣ
 и сѣ рѣи да шѣ рѣи гѣ сѣо и сѣмъ. по сѣи же мѣ шѣ рѣи шѣи
 иа и шѣ архѣи рѣи шѣи сѣи стѣи фѣи. въ мѣ оу сѣи сѣи гѣи. и сѣ
 иа шѣ о шѣ рѣи шѣ. по сѣи мѣ рѣи шѣ сѣо гѣи мѣ шѣи шѣ сѣо
 сѣи стѣи фѣи гѣи. по сѣи оудѣ и шѣ гѣи гѣи и шѣ сѣи рѣи шѣи
 вѣ рѣи оу сѣи шѣи гѣи гѣи по оу сѣи шѣ оу. иа шѣ о сѣи стѣи фѣи гѣи
 рѣи шѣ шѣ. и шѣи сѣ сѣи гѣи шѣ шѣи мѣ гѣи гѣи шѣи. въ то шѣ же въ
 рѣи шѣ шѣ шѣ гѣи шѣи гѣи гѣи гѣи шѣи. и шѣ гѣи шѣ о шѣ шѣи
 шѣ шѣ. сѣ шѣ о шѣ шѣ шѣ сѣи шѣ оу. и шѣ шѣ рѣи шѣ шѣ
 народѣ. мѣ шѣ оу да мѣ шѣ оу да. и шѣ шѣ о сѣи шѣ шѣи гѣи шѣи.
 и шѣ шѣ шѣ шѣи шѣи гѣи шѣи шѣи шѣи шѣи шѣи. и шѣ шѣ
 и шѣ шѣ шѣ шѣи шѣи оу шѣи гѣи шѣ шѣ оу шѣ шѣи. сѣ шѣи шѣи
 шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ
 и шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ
 и шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ
 шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ
 шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ
 шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ
 шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ шѣ

